

Nowadays there are almost 800 thousands individual entrepreneurs in the country. The largest proportion of them (36 per cent) can be found in the capital and Pest county. This is the most dynamically developing region of the country. Generally in the Western part of the country, in the regions with favourable geographical location and resources, in the larger towns usually more people undertake than in the underdeveloped, peripheric regions, of villages. This can be traced back to many reasons: traditions, quality of local society, development of economy and infrastructure. The individual entrepreneurs play more and more important role not only in the local social-economic life, but also in the improvement of the population's living conditions and in the raising of the level of services as well. They have also contributed to the reforming of the population's life style, mind and forms of behaviour. These enterprises can be also taken into count as the relevant means of regional and settlement development since they have increasing significance in the whole development of a region or a settlement.

Translated by the author

Czelnai Rudolf: Az Országos Meteorológiai Szolgálat 125 éve (1870–1995). 125 Years of the Hungarian Meteorological Service. Kiadta az Országos Meteorológiai Szolgálat, Budapest, 1995. 142 p.

A „Meteorológiai és Földdelejeességi Magyar Királyi Központi Intézet” alapításáról szóló határozatot Ferenc József 1870. április 8-án írta alá. A földmágnesség kutatásával foglalkozó részleg 1950-ben kivált az Intézet kötelékéből. Az intézmény története 1919-ig szorosan kapcsolódik több mai, Magyarországgal szomszédos ország (Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia) meteorológiai intézményének történetéhez is.

A magyar intézet egyidős az amerikaival, s Európában is a régebbiek közé tartozik. A közgondolkodás fejlődése, az európai fejlődési modell fokozatos átvétele a meteorológia szempontjából azon vehető észre, hogy nálunk is egyre többen végeztek pusztán laikus érdeklődésből „műszer nélküli”, majd később „műszeres” meteorológiai méréseket, s a 18. sz. kezdetétől egyre több adat jelzi az időjárás megfigyelése iránti érdeklődést. Érdemes megjegyezni, hogy a műszer nélküli meteorológiai megfigyeléseket tartalmazó korabeli magyar nyelvű feljegyzések, amelyeket RÉTHLY Antal gyűjtött össze páratlan gondossággal, az időjárásra vonatkozó magyar nyelvhasználat fejlődése szempontjából is rendkívül értékes dokumentumok.

A kezdetek 1867-re nyúlnak vissza, amikor az MTA matematikai és természettudományi osztálya megbízást adott SCHENZL Guidónak, az MTA levelező tagjának és HUNFALVY Jánosnak, az MTA rendes tagjának, hogy közösen készítsenek tervezetet a nemsokára létesítendő meteorológiai és földdelejeességi intézmény szervezeti szabályzatára. Az előkészületeket báró EÖTVÖS József, aki az MTA alelnöke, később elnöke, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter is volt, mindvégig személyesen ősztönözte, támogatta. Így az intézet 1870-ben kezdte meg a működését, először a budai Vár területén egy épülő új házban, majd a Lovas úti Novák villában 1872-től, ahol sokkal elfogadhatóbb állapotok várták a 3 főből álló személyi állományt.

Hosszú az út a kezdetben csak (az egész ország területén) 42 nyilvántartott meteorológiai állomás adatsorának észlelésétől az állomáshálózat fejlesztéséig s a meteorológiai évkönyvek kiadásáig. 1890-től KONKOLY-THEGE Miklós kapott kinevezést az intézet igazgatói posztjára, aki főképpen a szolgáltatások, vagyis az előrejelzések fejlesztésére, a kapcsolatok építésére és a nagy építkezésekre helyezte a hangsúlyt.

Az intézet új, a maival azonos székházát a Kitaibel Pál utcában 1910-ben adták át rendeltetésének, s az új igazgató, RÓNA Zsigmond vezetése mellett az eddigtől eltérő fejlődési szakasz következett volna (mégpedig a kezdeti expanzió után inkább a keretek jobb kitöltése), ha nem szől közbe a háború. Az első világháború utáni veszteségek összehasonlíthatatlanul kisebbek, (az intézet épülete sértetlen, a személyi állomány változatlan, az igazgató ugyanaz maradt) mint a második világháború utániak. Tény, hogy az elcsatolt területekkel együtt elvesztett a meteorológiai állomások nagyobb része, s az ógyallai intézet munkatársai Budapesten folytatták más irányt vett munkájukat.

1927-ben STEINER Lajos, a nemzetközi hírvé geofizikus, az MTA tagja lett az intézet igazgatója, akit 1932-ben MARCZELL György, majd 1934-től RÉTHLY Antal követett. Klimatológiai, szőlészeti meteorológiai és földregészeti kérdések kerültek előtérbe, s ő szorgalmazta döntő mértékben az önálló meteorológusokat képző tanszék létrehozását is. Ez 1945-től kezdte meg működését a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán „Légkör- és éghajlattani tanszék” elnevezéssel.

(A cikk folytatása a 298. oldalon)

A második világháború Budapesten folyó harcainak teljesen szétdőlték az intézet székházát, csak 1945. május végén kezdődhetett el újból az érdemi munka RÉTHLY Antal vezetésével.

1947-ben a Nemzetközi Meteorológiai Szervezet jóváhagyta a Meteorológiai Világszervezet (WMO) Konvencióját, amelyet a magyar kormány részéről AUJESZKY László írt alá. (Ő volt az intézet vezetője 1944. május 25-től 1945. március 29-ig.)

1948-tól 1950-ig TÓTH Géza vette át az intézet vezetését, s őt szakmailag megalapozott, messzetelekről tettvágy feszítette. TÓTH Géza szakmai lelkesedése nem aratott osztatlan sikert, amiben nyilván nagy része volt sajnós annak, hogy ő a Nemzetközi Meteorológiai Szervezet 1946-os londoni konferenciáján szakmai megfontolások miatt nem úgy szavazott, ahogy a szovjet delegáció kívánta volna. Mindezek után nem is meglepő, hogy TÓTH Gézát 1950. júliusában az Államvédelmi Hatóság emberei letartóztatták, majd bírósági eljárás nélkül Reckre internálták. A letartóztatás indoka persze máig sem ismeretes, viszont az intézet akkor elvesztette addigi atmoszféráját.

Az Európa-hírű obszervatóriumnak megálmodott intézmény történetének gyászos lapjai következtek: elrendelték pl. az intézet évkönyveinek megsemmisítését, mert a belső borítón Horthy Miklós képe volt látható, a muzeális értékű régi műszereket elvitették a MÉH-be stb.

A „mélyrepülés” napjai után természetszerűleg újabb változások történtek: DÉSI Frigyes lett az intézet igazgatója 1950. december 15-től, s a földmágnességi vizsgálatokat végző részleg átkerült az Eötvös Loránd Állami Geofizikai Intézethez. Ettől kezdve a neve: Országos Meteorológiai Intézet (OMI), s 1953. augusztus 22-től átkerült a Minisztertanácshoz, ezáltal közvetlenül miniszterelnök-helyettesi felügyelet alá került. DÉSI a szakemberképzés szorgalmazásával és a nemzetközi kapcsolatok újrafelvételével tette le névjegyét. Ezek az óvatos lépések a nemzetközi kapcsolatok felvételére szakmai nyitást jelentettek a nemzetközi tudományos találkozók, konferenciák terén. A nemzetközi együttműködések a szakmai térmeyer eszközeiként is hatottak, s egyre több magyar szakember kapcsolódott be a Meteorológiai Világszervezet (WMO) egységeinek (pl. a genfi titkárság) munkájába.

1970-ben az intézet „szolgáltató” alakult (OMSZ), melynek élén elnök áll, aki a magyar kormány állandó képviselője a WMO-ban. A korábbi intézet főosztályaiból három intézet alakult; a Központi Meteorológiai Intézet, a Központi Előrejelző Intézet és a Központi Légkörfizikai Intézet.

Az 1950. és 1970. közötti két évtized eredményei főleg mennyiséginek tekinthetők, hiszen mindenképp a létszám nőtt, s az intézeti vezetés arra törekedett, hogy minél több új munkahely jöjjön létre. Ennek érdekében nagyszabású építkezésekre került sor: Pestlőrincen elkészült a Marczell György Obszervatórium aerológiai épülete, majd főépülete és vidéken is több speciális obszervatórium létesült: Martonvásáron és Kecskeméten agrometeorológiai, Siófokon és Keszthelyen viharjelző, Kékestetőn és Pécs-Misénaton hegyi, Szegeden magaslégköri (rádiószondázó), Békéscsabán ionoszféra-kutató, Szarvason pedig hő- és vízházartás-kutató obszervatórium kezdte meg működését. 1973. május 1-től CZELNAI Rudolf vette át a stafétabotot a megromlott egészségi állapotú DÉSI Frigyesről, s a vezetése alatt az intézet kidolgozott egy 15 éves „bázisrtervet”.

Az éghajlatváltozás kérdéskörével kapcsolatos magyarországi tevékenység már 1974-ben megindult, ami igen szerencsés időpont volt, mert abban az évben éppen Budapesten ülésezett a Globális Légkörkutató Program Szervező Bizottsága. Az ülés is felkeltette a hazai meteorológus közösség figyelmét a téma iránt, holott akkor még szinte egész Európában általános idegenkedés volt tapasztalható ezzel a kutatási témakörrel kapcsolatban. Amerikában más volt a helyzet, ott az üvegházhatás okozta esetleges éghajlatváltozás problémája már 1955-ben napirendre került.

1981. januárjában a Meteorológiai Világszervezetben fontos beosztást kapott CZELNAI Rudolf, emiatt BARÁT Józsefnek adta át az intézet vezetését. Sajnos, az ő elnöksége idején következett be az a nehéz időszak, amikor a Szolgálat történetének legdrasztikusabb (egyetlen év alatt 40%-ot is elérő) létszámcsoökkentését végre kellett hajtani.

1990. szeptemberétől az OMSZ fölötti felügyeleti jogokat a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium gyakorolja. 1990. decemberétől 1991. február közepéig ANTAL Emánuel kapott megbízást a Szolgálat vezetésére, majd 1991. február 15-től MERSICH Iván a Szolgálat elnöke.

SOCIAL GEOGRAPHICAL SURVEY OF ERZSÉBETVÁROS II.

by G. Michalkó

S u m m a r y

Erzsébetváros, District 7th of Budapest, used to be a belt of orchards, manors and croplands outside the city walls. In the beginning of the 19th century building up was begun resulting in narrow streets and one or two level houses, a few of which still standing. The construction of the impressive Great Boulevard was a major event in the history of the district. It was the time of building large blocks of flats to let. Today's urban scenery of the district is based upon the heritage of the past. District 7th can be described with crumbling walls, propped outside galleries and the lack of architectural space.

Erzsébetváros is the smallest and the most densely populated district of the capital. Processes have started, the totality of which can be called slumming. It is manifested in the dilapidating of the buildings, outmigration of the local population, concentration of the disreputable social groups, worsening of the public security and the distortion of the local population's age structure.

There have been many projects since the beginning of the century, aiming at 'lightening up and airing' this crowded urban quarter. They, however, were not realised, due to the lack of financial means, first of all. The so called block -renovation that was started with the united efforts of the capital's districts has been only a 'beauty spot', hiding the real problems.

Translated by I. TÓZSA

(A cikk folytatása a 298. oldalról)

Az új vezetés legsürgősebb teendője az OMSZ pénzügyi helyzetének rendezése volt. A meteorológiai szolgáltatások skálája pedig már a korábinál sokkal szélesebb alapon szerveződött újjá. A lakosságnak nyújtott alapvető tájékoztatáson túlmenően kiépült egy szolgáltatási program, amely a gazdasági és infrastrukturális felhasználók széles körét látja el ultrarövid, rövid- és középtávú meteorológiai előrejelzésekkel, valamint éghajlati adatokkal és szakvéleményekkel. Környezetvédelmi célú, levegőkémiai-, ózon- és radiológiai méréseket folytatnak, s a csernobili katasztrófa nyomán létrehozott Országos Nukleáris Balesetelhárítási Rendszer keretében a Szolgálat 12 állomásán méri az összbeta-aktivitást és 22 állomáson a gamma-dózteljesítményt.

Az OMSZ sugárzás- és ózonszűrő hálózata Európa egyik leghosszabb ózonszűrő megfigyelési (Dobson-spektrométeres) sorozatával rendelkezik. 1993 tavaszán a hálózatban is észlelhető volt a sztratoszférikus ózonszökkenés és az ennek nyomán fellépő (biológiailag káros és veszélyes) UV-B ibolyántúli sugárzás növekedése. Az 1993-ban installált Weather Man-rendszer alapja az UNIX operációs rendszerrel működő számítógép, amely 2 adatbázis-processzorból és 2 nagyon gyors, speciális adat-kommunikációs processzorból épül fel. A rendszer magában foglalja a WMO távközlési rendszerén (GTS), valamint a nemzetközi repülésmeteorológiai hálózaton (MOTNE) érkező adatok fogadását és elosztását, gyűjti a hazai hálózat adatait, továbbítja ezeket a nemzetközi hálózatba, valamint adatokat és előrejelzéseket továbbít a különféle állami, kereskedelmi és katonai felhasználók, továbbá a polgári repülés számára.

CZELNAI akadémikus munkájaként a magyar meteorológia 125 éve fennálló központi intézményéről tudományos rálátással és nagy szakmai tapasztalattal, finom intelligenciával (és nem kevés humorral) megírt, tanulságos történelmi tapasztalatokat is elének táró, olvasmányos könyvet forgathatnak a kedves olvasók.

MOLNÁR KATALIN